

Sørum-Speilet

I dette nummeret:

Skilling-Magazin:
Lorents Wittrup
Schönheyder

Årsmøtet i Landslaget
for historielag

Kristian Lieungh:
Oppvekst på Melvold i
Frogner i
mellomkrigs-tida
Del 54: Låven

Sørum i 1743 (14):
Fogderier,
sorenskriverier og stift

Lærerinne frk. Bolette
Helaas

J. Gjærum:
Akershus fylkes
veghistorie; Blaker og
Sørum, del 8

Kaare Svarstad:
På veg til Herfangkjerka

Bokmelding:
Elvelangs på Romerike

<http://sorum.historielag.no>

Kjære medlem,

Husker du presentasjonen av Gunn Gallavaras hovedoppgave i sosialantropologi i Sørum-Speilet nr. 4 i år? Hvor hun undersøkte tettstedet Sørumsand og fant at ”en må minst være tredje generasjons beboer for ikke å kalles ’innflytter’”? I den vervekampanjen historielaget nå forbereder går vi ut med det motsatte budskapet; at nettopp de som nylig er flyttet til Sørum vil ha størst glede av å bli med i historielaget!

Stortinget har vedtatt at 2008 skal være et markeringsår for kulturelt mangfold. Og Norsk lokallhistorisk institutt, Norsk Folkeminnelag og Landslaget for lokalhistorie inviterer i den forbindelse historielag, skoleklasser, folkebiblioteker og andre interesserte med på en nasjonal storsatsing for å samle inn, dokumentere, presentere og bevare kulturminner, fortellinger og historiske avtrykk fra den nye innvandringen.

Prosjektet er todelt: ”Stedet som møteplass” skal være et konkret og avgrenset innsamlingsprosjekt med vekt på innvandreres møte med stedet og lokalsamfunnet. ”Fortellinger fra mangfolds-Norge” retter søkelyset mot kollektive minner og muntlige tradisjoner som lever videre i innvandrermiljøene. Styret i Blaker og Sørum historielag har vedtatt at vi gjerne vil være med på dette dugnadsprosjektet. Men da trenger vi frivillige blant medlemmene våre som kan være interessert i å delta. Kanskje du er en av dem?

Ellers er det lanseringen av bind 3 av Sørum Bygdebok som er det store prosjektet for historielaget denne høsten. Bindet omfatter Sørumsand på øst/sør-sida av Glomma. Fynsfeltet vil være med fra gamle Blaker kommune, men ikke Orderud gård og det nye boligfeltet. Dette blir henvist til Blaker-bindet.

Vil du høre mer om hva bygdebokforfatter Jan-Erik Horgen har fått fram av historien om Sørumsand og se bilderedaktør Anders Henriksen presentere de flotte bildene fra boka, kan du møte fram på Festiviteten torsdag 13. desember klokka 19:00. Møtet arrangeres av Blaker og Sørum historielag i samarbeid med Folkeakademiet i Sørum.

Og så må du
naturligvis sikre deg den
tradisjonelle kalenderen
fra historielaget for 2008
med 12 nye historiske
motiver fra bygda vår.
Prisen er fortsatt 50
kroner. Får du ikke besøk
på døra, så kontakt
historielaget.

Artikler nr. 6 – 2007
– 13. årgang

Lorents Wittrup Schönheyder

På et antikvariat kom vi over de to siste årganger av Skilling-magazin, for 1890 og 1891. I nr. 12, lørdag 22. mars 1890 var hovedoppslaget minneord om sogneprest L.W. Schönheyder. Vi bringer artikkelen her. Skilling-magazin til Udbredelse af almen-nyttige Kundskaber ble etablert i 1834 av P.A. Brandt. Utgitt 1835-91, det meste av tida av boktrykker F.W. Fabritius. Redaktør til 1856 C.A. Guldborg, seinere Hartvig Lassen.

Lorents Wittrup Schönheyder var født 24de Februar 1807 i Hougs Prestegjeld i Bergens Stift, hvor hans Fader, Carl Reinhold S., Søn af den 1803 afdøde Trønder-Biskop Johan Christian S. da var residerende Kapellan (død 18de Decbr. 1820 som entlediget Sogneprest til Lervigen). Moderen, Kristiane Marie Wittrup (død 19de Oktober 1865) var Datter av Provst Mag. Lorents W., der døde 1811 som Sogneprest til Størdalen, en dygtig Mand, ikke uden litterære Fortjenester. Som Spædbarn fulgte Lorents Schönheyder sine Forældre 1808 paa et Besøg til Farmoderen i Trondhjem. Da de skulde hjem sent paa Høsten, turde Forældrene ikke tage Barnet med, og han blev da tilbage hos Bedstemoderen til 1812, da Faderen var befordret, og han flyttede til ham i Lervigen. Her levede han da et frit og lykkelig Barndomsliv, delte sin Tid mellem Skov og Mark, Drengestuen, hvor han lærte at bruge sine Hænder, og Faderens Studerværelse hvor de 5 Deklinasjoner, de 4 Species og lidt Bibelhistorie blev den Kundskabs-Skat, han 1817 medbragte til Trondhjems Latinskole. Her blev han snart en av de flinkere Elever, skjønt han ikke kunde rose sin Flid, uden naar det led mod Examen, da han tog alvorlig fat. Enhver, som har kjendt ham og glædet sig i den friske Naturlighed, der altid udmærkede ham, vil forstaa, at han hele sin Skoletid var en god Kammerat og en ivrig Deltager i alle Guttelege. Disse sidste har vel også bidraget til at styrke ham, saa han ved Siden af Skole-Arbejdet blev istand til at skaffe sig Hjælp til sit Underhold ved Informationer.

Med lidt over 100 Spd., hvoraf han selv havde tjent det halve, drog han 1825 til Kristiania, fik artium med laudabilis og det følgende Aar examen philol. et philos. med samme Karakter. Han maatte derpaa ud som Huslærer og fandt et godt Sted hos Ritmester Berg i Gran, hvor han blev fra Sommeren 1826 til Udgangen af 1827. Da han kom tilbage til Kristiania, gik han ind i Studentersamfundet, hvor man var midt oppe i 17de Maj-Bevægelsen. Denne havde – som bekjendt – uheldige Følger for Samfundet, der mistede en Mængde af sine Medlemmer og kom i trykkende Gjæld. Dette skaffede Sch. megen Møje, da han som Medlem af Direktionen og Samfundets Kasserer maatte indkræve Restancer hos de forhenværende Medlemmer. 1829 maatte han i denne Egenskab til Forhør, efter at han havde overværet ”Torveslaget” og – trods sin Privatpræceptors (Stenersens) Anmodning – deltaget i Samfundets Festmaaltid paa den farlige Dag.

Vaaren 1830 tog han den theologiske Examen med Karakteren haud illaud. og prædikede til Dimis med bedste Karakter. Uvis om hvad han nu skulde tage sig til, fik han se, at her var en Adjunktpost ledig i Trondhjem, som han strax søgte og fik – efter de da gjældende Bestemmelser – ved Konstitution. Han havde ikke været længe i denne Stilling, før den bekjendte Prest N.S. Schulz resid. Kappellan ved Frue Kirke, blev svagelig, og han maatte hjælpe ham med Prædikener, medens en af Presterne udførte de ministerielle Forretninger. Da Schulz imidlertid blev mer svag og 1852 maatte reise til Kristiania for at søge Lægehjælp, kunde det ikke gaa paa denne Maade, og Schönheyder blev da 15de Februar 1832 udnævnt til hans Personelkapellan og maatte overtage hans hele Embede ved Siden af sine Skoletimer. Schulz døde allerede 30te Maj 1832 og hans Kapellan maatte da bestyre Embedet i hans Naadensaar og indtil Eftermanden, C.B. Bødtker, kunde komme til Byen. Han fik derpaa i 1 Aar Hospitalskaldet at bestyre og blev saa Kapellan hos Frue Sogneprest Bendix Støren. Denne resignerede omtrent paa samme Tid som

Schønheyder (18de Juli 1940) blev udnævnt til Sogneprest til Urskoug efter den bekjendte Forfatter til Sangen "Hvor herligt er mit Fødeland", Simon Wolf.

Vi har ved flere Leiligheder havt Anledning til at omtale vor Kirkes Prester fra den Hersleb-Stenersen'ske Periode, der let ved en overfladisk Betragtning fra en senere Tids Standpunkt, har kunnet faa en skjæv Bedømmelse. Det er visselig saa, at de virkede paa en hel anden Maade end Mændene fra den efterfølgende Tid, og Frugterne af deres Virksomhed blev maaske ofte mindre kjendelige; men over mangfoldige af dem skal der skrives "bene vixit qui bene latnit". Hvad disse Mænd havde at gjøre for at sætte det forfaldne Skolevæsen istand i en Tid, da de maatte være alene om Gjerningen, er vel noget, som vi nu kun vanskelig kan sætte os ind i. At det af mange af den Tids Prester – maaske de fleste – maatte blive en Hoved-Opgave, kan man forstaa, naar man hører, at det i en saa vidt fremskreden Bygd som Urskoug i 1840 laa i den Grad nede, at Børnenes hele Undervisning bestod i at de lærte Pontoppidans Forklaring udenad. Sadanne Ting som Bibelhistorie og Regning kjendtes ikke i hele Menigheden. Schønheyder begyndte da strax med at holde Søndags-skole med Skrivning, Regning og Norsk som Lærefag for konfirmerede Gutter. Af disse tog han nogle af de flinkeste til sig en Dag i Ugen og læste med dem, lod dem derpaa overvære og til dels deltage i Konfirmand-Undervisningen, saa de snart kunde bruges som dygtige Omgangsskolelærere. Hindringen for et ordentlig Skolevæsen laa ikke blot i Personalet, men ogsaa i Mangelen paa brugbare og billige Skolebøger. For at raade Bod paa denne sidste Mangel skrev Schønheyder sin "To Skillings ABC", der er bleven benyttet lige op til vore dage, og en liden Bibelhistorie, der gik i Handelen for 4 Skilling og blev benyttet baade som Læsebog og Bibelhistorie indtil den nye Skoleordning (1860). Den første af disse Bøger udkom i 9de Oplag (1869) og den anden i 4de Oplag. Da den nye Skolelov traadte i Kraft 1860,

skulde der bygges 10 Skolehuse, som han meget snart fik istand ved at skaffe hver Skolekreds et Laan i Sparebanken paa 120 Spd.; men da de skulde bygges, havde han al sin Overtalelsesevne fornøden for at faa Skolekommisjonen med paa at bestemme taalelig Højde paa Skoleværelserne og især for at faa store Ruder i Vinduerne. Som en Mand, der havde stor Anseelse inden Lærerstandens i en videre Kreds, var han Ordfører i Nedre Romerikes Skolelærerforening fra 1859 til sin Afsked fra Embedet.

Schønheyder var en gennem praktisk Natur og som saadan vel skikket til at arbejde i en Landsmenighed, hvor han i en lang Række af Aar stod som en Fader for gamle og unge. Han forsømte ikke sin Theologi og deltog jevnlig i de Prestemøder, der holdtes i Kristiania og andre Steder, men han var ikke af dem, som ved saadanne Anledninger havde meget at sige. Han handlede i Stilhed. I sit Hus havde han ofte Privatelever, hvis undervisning var ham en Fornøjelse. Han havde stor Interesse for Naturvidenskaberne og var anlagt paa det matematiske. Til Brug for Almueskolen udgav han en kortfattet Stjernelære, og for sine Privatelever skrev han en liden Lærebog i Fysik, der i alle Fald fyldestgjorde den Fordring, han altid stillede til en Skolebog: korthed og Grejhed. I sine sidste Aar beskjæftigede han sig meget med Spørgsmaalet om Udnyttelse af Solvarmen og korresponderede om denne Sag med den svenske Professor Petterson. Det var en Afhandling af Professor Hartvig Christie, der først havde vagt hans Interesse for denne Sag.

Som praktisk Mand blev han benyttet i sin Kommune til forskjellige Hverv, var Forligelseskommissær fra sin Tiltrædelse til 1867, da han frasagde sig Hvervet. Da man 1846 fik oprettet en Sparebank, blev han Formand i Direktionen og vedblev som saadan, til han fraflyttede Bygden. Som Jordbruger var han baade ivrig og dygtig. Engang i sit Liv er han optraadt som – Agitator, og det var i denne Egenskab han først fik Lejlighed til at

fremstille sig for Hovedstadens Publikum, der modtog et særdeles godt Indtryk af hans aabne og frimodige Personlighed. Da der 1849-50 blev tale om at anlægge Jernbanen til Eidsvold, var der stor Opposition i de romeriske Bygder, der ved Jernbanen antoges at ville tabe sin Indtægt af den megen Kjørsel til og fra Kristiania. Schönheyder var da med at indbyde til et møde paa Nordli, som han dirigerede, og hvor flere Talere fra Kristiania og andre Steder søgte at forklare Jernbanens Betydning for Distriktet. Mange blev her omstemte, men Pengespørsmaalet stod der igjen skrækkende for de fleste. Der opkom – som bekjendt – ved denne Tid en Tanke om at lade Jernbanen ende ved Strømmen og saa kanalisere Glommen opover. Dette Projekt blev ilde medtaget af daværende Kaptein – nu General – Wergeland, med hvem Schönheyder kom i en langvarig Avisfejde. Projektet fandt sine Forsvarere i Stortinget, men de kom tilkort. Ved Markedstid 1851 holdtes paa Børsen i Kristiania det store Jernbanemøde, hvor der væsentlig blev Tale om, hvorvidt Jernbanen skulde bygges af Englænderne eller af os selv. Der blev talt (af Landskapsmaler Balke) om at tage Brødet fra Børnene o.s.v. Da var det Schönheyder paa Anmodning af en av Indbyderne traadte op og fik Publikum med sig ved sit djærve, folkelige Foredrag, hvori han bl.a. fremførte den Lignelse: ”Om jeg end er vis paa, at min Skomager snyder mig for 1 Spd. paa mine Støvler, bestiller jeg dem dog heller hos ham, end jeg sætter mig til at sy dem selv.” Da Jernbaneanlægget var besluttet, berejste Stephenson Strøget og ytrede: ”ja nu er det netop 20 Aar siden det første Lokomotiv gjorde sin Prøvetur paa Hestebanen Liverpool – Manchester.” Med Anledning heraf udtalte Sch. da paa Sommeren i en Skaaltale ved et Landbrugs-møde: ”Om end Jernbanerne ikke kan skyde saa frodige Skud her som i England, saa stoler jeg dog saa meget paa deres Væxt, at jeg tør sige, at om 20 Aar har vi Jernbane til Trondhjem og til Stockholm.” Han maatte høre betydelige Mænd le ad denne Ytring. I 1863

besluttedes Stockhomsbanen og 1873 Støren-Aamotbanen. Schönheyder var bleven populær ved sin Agitation og blev valgt til 1ste Suppleant ved Stortinget 1857. Ved Sørenskriver Borchsenius's Forfald kom han til at møde paa Thinget. Han talte kun sjelden her, men viste sig i en enkelt vigtig Sag som en Mand med Fremsyn. Da man besluttede at udvide Kristianias Grænser, gjorde han opmærksom paa, at man maatte tage Forholdsregler, for at der ikke skulde opstaa uregelmæssige Forstadsbebyggelser udenfor de nye Grændser, men han fik ingen med sig. For Schweigaard fremsatte han den Tanke, at man ved Fremtidige Jernbaneanlæg burde sætte Bidrag fra Distrikterne som Betingelse, men Schweigaard fraraadede det. Også her har hans Tanke vundet frem. For dette Storthings af mange dadlede Beslutning om Afskaffelsen af den latinske Stil ved examen artium bærer han en væsentlig Del af Ansvaret. Kirkekomiteen var enig om at indstille Regjeringens Forslag i denne Retning til Forkastelse. Schönheyder optog det, og da han blev understøttet af Komiteens Medlem, den senere Biskop Tandberg, fik han det igjennem.

Schönheyder var en lykkelig Mand som Familiefader, Borger og Embedsmand. Han fortalte selv, at han som Gut en Jul fik af Moderen hendes Faders gamle Sølvuhr, som han havde givet hende før sin Død med det Paaleg ikke at lade det komme ud af Familjen, da ”der var Lykke ved det”. Og han tilføyer: ”mig har Lykken fulgt (enten det var Uhrets Skyld eller ikke), men husk paa, det er ligesom med ”Kongens Ring”: hvis Lykken ikke bæres med Ydmyghed og Tak til Gud, er Kraften tabt; - ja forleder den til Overmod og Uretfærdighed, saa virker den modsat.” Det skal siges om ham, at han var en gennem ydmyg og beskeden Mand, nobel af Tænkemaade, behagelig i Omgang, fuld af Lyst til at gavne og hjælpe, hvor han kunde. Uden ærgjerrige Planer og Formaal var han altid beskæftiget og altid i godt Humør. Han var af dem, som fik Tid til alt, og til at opretholde hans jævne Humør

bidrog ikke lidet den Færdighed til at bruge sine Hænder, han havde bevaret fra sin Barndom. Til sit Hus forfærdigede han alskens Redskab, og alt, hvad der skulde repareres, blev sendt ind paa Kontoret. Han var som yngre Mand en vel begavet Taler og for alle Ting en trofast Kjærlighedens Mand for sin Menighed, som han elskede højt, og hvis hjertelige Tillid han helt og fuldt ejede. Da han var 71 Aar gammel, fandt han at han burde tage Afsked (1878). Menigheden lod hans Portræt male til begge Kirker og gav ham Hædersgave. Han flyttede til Kristiania, men maatte hvert aar op til sine gamle Venner, og hans Eftermand var lykkelig ved at se ham i den gamle Prestegaard. Det var ham ogsaa meget kjært, naar han for kortere Tider kunde tjene en og anden Landsprest, der havde Forfald, ved at bestyre hans Embede, og af og til prædikede han i Kristiania. Her optraadte han ogsaa engang i den theologiske Forening med et Foredrag om Judas Ischariot, der ikke vandt Anklag, men vidnede om hans Tænksomhed. Hans sidste Sygdom – Kræft i den ene Kind – var smertefuld, men ikke langvarig. 13de Januar døde han og blev efter sit Ønske begravet ved sin kirke i Urskoug under stor Deltagelse fra Menighedens Side.

Schønheyder blev gift 1) 5te August 1835 med Hanna Monrad Hegermann (død 12te Januar 1838), 2) 26de Maj 1839 med Louise Hegermann (død 8de Januar 1873), begge Døtre af Generalmajor Frederich H., Broder til den bekjendte Statsraad og Helt fra Onstad Sund, Didrich H. Med begge Hustruer havde han Børn. En Datter blev gift med hans Kapellan, G. Hartmann, nu Sogneprest til Sigdal, og sin Søn fik han før sin Bortgang den Glæde at se befordret til Foged paa Ringerike.

D.C.

Lorents Witrup Schønheyder var 38 år sogneprest i Aurskog og Blaker. Ved hans avgang ble det hengt opp store malerier av ham i begge kirker. Ved hans død fikk herredsstyret laget en krans av sølv som ble lagt på hans bære. Utbygging av fastskoler i Aurskog og Blaker var hans fanesak. Red.

Landslaget for lokalhistorie

44 delegater møttes til landsmøtet til Landslaget for lokalhistorie på Steinkjer 9. juni. Det var ingen representanter for de historielaga som er med i Romerike historielag.

Et av punktene i handlingsprogrammet går ut på å få dannet fylkeslag eller distriktslag.

Landslaget skal også delta i arbeidet med å styrke det frivillige kulturvernarbeidet ved aktivt medlemskap i Norges kulturvernforbund og ved kontakt med andre organisasjoner som Fortidsminneforeningen og Norsk lokalhistorisk institutt.

Det skal arrangeres minst ett faglig seminar årlig, og Landslaget vil også prøve å arrangere seminar på regionalt plan.

Landslaget arbeider for å øke studieaktiviteten i historielagene, og vil blant annet tilby aktuelle kursplaner.

Landslaget vil bidra med prosjektmidler etter søknad til historielagene. Det er satt av kr. 20.000,- til dette formål. Spesielt utfordres vi til å utforme prosjekter med barn og ungdom som aktører.

Undervisningsopplegget ”Oppvekstmiljø” trykkes og søkes innført i skoleverket.

Det arbeides med å videreutvikle Landslagets og historielagenes internett-sider.

Landslaget samarbeider med Norges kulturvernforbund i forberedelsen av Kulturminneåret 2009. Og historielagenes medvirkning anses for svært viktig.

Hverdagens kulturminner skal danne rammen for aktivitetene i 2009. Innenfor hovedtemaet er det to anbefalte tilnærminger: 1) Synliggjøring av kulturimpulser utenfra og 2) Dokumentasjon av lokale fysiske kulturminner.

Det enkelte historielag oppfordres til å starte planleggingen av hvilke prosjekter en kan tenke seg å arbeide med allerede nå. Det gjelder særlig prosjekter som involverer skolene, som må ha planene klare allerede våren 2008 for å iverksette dem skoleåret 2008-2009.

Red.

Oppvekst på Melvold i Frogner i mellomkrigstida

Del 54: Låven

Tidligere har jeg nevnt både fjøs og grisehus, men det kan vel være på sin plass å ta med noe om låven også. I hjørnet mellom fjøset og låven, mot gårdsplassen, var det et lite rom med dør utenfra. Der var det for det meste sagflis til å bruke som strø i fjøset, mellom fjøsdøra og den første kalvebingen og inntil veggen til grisehuset, stod det et grovt rør av jernplater. Det rakk fra gulv til tak, og øverst var det åpning opp til fjøsloftet. Strø som lå der oppe kunne da bare fylles ned i røret til det var fullt. På forsiden, nede ved gulvet, var det en åpning til å ta ut strøet. Det var både lett og greit, men problemet var å binde bort plass på fjøsloftet der det for det meste var fullt av halm.

I 1920-årene og først på trettitallet ble det brukt en del melisse til kuene. Det var en mørk, sirupslignende masse som kom i 200 kg. jerntønner. Disse tønnene hadde plassen sin på et solid trestativ som stod inntil fjøsveggen mellom døra til sagflis-rommet og fjøsdøra. Hver dag ble det tappet melasse i ei bønne og det ble rørt ut i vann. Det ble dynket over halm eller hakkels, og det likte kuene svært godt.

Fra strørommet og videre langs låveveggen var det et langt stykke bort til neste dør. Langs veggen der var det god plass, og der ble det hver vår stablet opp mye kostevad. Den veden ble brukt til å fyre i dampmaskinen med under treskingen.

Litt lenger bort var dørene til kunstgjødselrommet eller sleaskjulet. Om våren, etter at gjødselkjøringen var unnagjort, ble sleder og gjødselkammer kjørt opp til dammen bak låven. Der stod de til isen var borte. Da ble alt vasket grundig og etter at de var helt tørre, ble sledene tjærebredde når dette var nødvendig. Senere ble både sleder og kammer båret ned i sleaskjulet og stablet fint opp langs veggen mot forgulvet til fjøset. Den elektriske motoren hadde for det meste også plassen sin der når den ikke var i bruk. Den var montert på en slådd og rundt den var det ei pen, solid kasse med lokk. Den kassa hadde Kristiansen laget, der var også han som hadde snekret duehuset og brødkista.

Så var det kunstgjødsla. Den kom med jernbanen på egen vogn som ble satt av på sidesporet på stasjonen. Det kunne til sammen

være flere tonn saltpeter, tomas-fosfat og kali, og alt var i 100 kg. sekker og var tungt å håndtere. Alt måtte hentes og kjøres hjem samme dag, for det var om å gjøre å tømme vogna fortest mulig. Det ble flere turer med høyvogn uten sidegrinder og ei stivvogn, og det var en stri jobb. Mye av gjødsla måtte stables ganske høyt for å få plass i rommet. Det var i det hele tatt veldig mye tungt arbeide i forbindelse med kunstgjødsla. Før den ble sådd ut måtte den blandes på gulvet i skjulet. Det var ofte store, harde klumper både i tomasfosfaten og kalien, og disse klumpene måtte knuses med slegge på gulvet. Siden måtte det skuffes om flere ganger så det skulle bli ordentlig blandet. Så var det å lesse gjødsla opp i ei kjerre og kjøre dit hvor den skulle såes ut. Det var kulturbeitene som skulle gjødsles først, siden var det vollenes tur.

Det vanlige var at folk gikk med bønne i en tom over skulderen når de sådde kunstgjødsla. Slik var det ikke hjemme. Far hadde patent på en sålaup som var veldig fin. Den kunne romme nesten to bønner kunstgjødsla, men så mye var det i tyngste laget å bære. Den som sådde måtte bruke begge hendene og måtte ha en bestemt og riktig rytme mellom armer og ben. Det var tungt å gå og så i de bratte havnebakkene på Melvold, men far var en veldig iherdig og flink såmann. Han kunne med letthet så ut flere hundre kilo kunstgjødsla alene på en dag, og da ble det også jevnt sådd. Som oftest var det to mann som gikk i bredden og sådde. En av gardskara bar kunstgjødsla i to bønner fra kjerra og til dem. Som smågutt gikk jeg i bredden med dem som sådde med ei bønne sagflis for å gå ”såkast”. Min oppgave var da å merke kanten på såkastet med små hauger sagflis med 12 – 15 meters mellomrom etter behov. De som sådde gikk fram og tilbake i liene. Når de kom tilbake, hadde de sagflismerkene å rette seg etter og kunne så inntil der de sådde på turen bortover. På den måten ble det jevnt sådd over det hele.

Som nevnt hadde far konstruert en spesiell sålaup. Den var laget av sinkplater, og det var blikkenslaer Meyer i Lillestrøm som hadde utført den oppgaven. Laupen var ca. en meter lang, svakt buet i forkant, avrundet i begge ender og 20 cm. dyp. Den var ca. 10 cm. bred med en liten bue innover på

baksiden, slik at den kunne ligge godt og støtt inn mot magen på såmannen. Laupen hang i en solid sele over begge skuldrene. Det var et feste til den midt foran og et feste med en krok på hver side i bakkant. Meyer laget mange sålauper for far, men far laget selv selene av smale, solide balataremmer. Smeden Myhre smidde de krokene som festet selen til sålaupen, og far klinket kroker og seler sammen med solide koppnagler med skiver.

Far hadde altså tegnet denne sålaupen og hadde avtale med Felleskjøpet om at de skulle selge flest mulig av dem. De solgte nok en del, men noe egentlig storsalg ble det ikke. De ble også avvertert i ”Samvirke”, som er Felleskjøpets eget blad. På slutten av 1930-årene minket salget mye, for lettvinde såmaskiner for kunstgjødsel kom på markedet.

Da krigen kom, ble det helt slutt med all produksjon. Det er vondt å tenke på at det ikke finnes en eneste sålaup eller sele igjen. Kunstgjødsla tæret naturligvis hardt på disse sakene, og det som måtte ha vært igjen er vel for lenge siden havnet på skraphaugen. Det finnes heller ikke en eneste tegning eller illustrasjon å oppdrive, og det er jeg veldig lei meg for. Hadde det bare eksistert en eneste sålaup, så skulle den vært levert til muséet på Gamle Hvam. Det hadde vært et lite stykke verdifull landbrukshistorie som dessverre er gått tapt for alltid.

Ved siden av kunstgjødselskjulet var treskeskjulet. Dit inn var det en bred, høy dobbeltdør, slik at det var plass til å få treskeverket inn og ut. Over døra var den eneste utelampa på låveveggen, og den lyste over den borteste delen av gårds-plassen. Inne i treskeskjulet stod varevogna som ble brukt til melkekjøringen, og i blant et par gjødselkjerrer og ei stivvogn. Da jeg var smågutt, var gulvet der inne bare av fast blåleire. Sommeren 1933 ble det støpt jevnt og glatt gulv der, og det var det far og jeg som gjorde. Vi la et lag med kult under og tett med armeringsjern inne i betongen, og gulvet har holdt seg like fint i alle år siden.

Til høyre inne i treskeskjulet var agnerommet. Det var et langt rom som gikk innover mot fjøset, og der var det plass til mye agner. Taket var av høvlede bord, og var glatt og fint. Oppå der ble timoteifrøet lagt før tresking.

Rett fram i skjulet var det en elevator som under treskingen fraktet halmen fra treskeverket og opp på låven. Far hadde laget elevatoren som bestod av en ca. en meter bred glatt bordrenne med lave kanter. En solid balatarem gikk midt etter renna og til den remma var det skrudd fast lekter på tvers med ca. 60 cm. mellomrom. På hver stod det opp 6 – 8 lange spikre som skulle sørge for at halmen ble med oppover. Øverst og nederst var det en solid, litt grov, trerull som var ordentlig opplagret. På yttersiden av den nederste rullen satt det ei remskive. Fra denne skiva gikk det ei rem bort på ei ledig remskive på den høyre siden av treskeverket og på den måten ble elevatoren trukket. Det hele fungerte svært bra og var i bruk til halmvifta ble anskaffet i siste halvdel av 1920-åra.

Et stykke bortenfor treskeskjulet var det en enkel dør inn til stallgangen. Det var ei skråbru fra bakken og opp til døra som slo utover. På høyre side inne i stallgangen var det fem solide knagger for arbeidsselet. Over hver knagg var det festet ei lita tre-plate med navnet på den hesten som hadde selen sin der. I hjørnet til høyre stod sko-kassa. På ei stang som var festet over kassa, hang det diverse hestesko. Om høsten, når sommerskoene ble tatt av, ble de merket med navnet til den hesten de tilhørte og hengt på den stanga. Om våren ble det gjort det samme med vinterskoene. I skokassa var det hornkniv, skohammer, søm og brodder. På bortsida av sele-knaggene var det ei smal dør inn til et redskapsrom med en arbeidsbenk. Det rommet gikk langs ytterveggen av låven og grenset inn til treskeskjulet. På bortsiden av døra dit inn var det knagg for en stassele. Rett fram inne i stallgangen var det to spilltau for ”gjestehester”, men det var svært sjelden de ble brukt. I stedet stod kappsaga i det ene rommet og i det andre var det byggagner som ble brukt som strø for hestene. Et lite stykke bak det venstre spilltauet var det en liten lav vegg. På den veggen hang det kjettinger, trosser og ”bjønner” for tømmerkjøring. I hjørnet mot mursteinsveggen til stallen stod det slegger, hakker, jernstaur og spett. På stallveggen over der hang spader og greiper på jernstenger som var festet i muren. Til venstre inne i stallgangen var døra inn til stallen. Der var det en bred sementert gang hele veien

langs sydveggen. Først på høyre side var det to litt smale spilltau for unghester.

I blant, når det ikke var noen folunge eller unghest, ble bolken mellom båsene fjernet, og da ble det plass til fire forings-okser der. Det var ikke bare praktisk, for all den bløte gjødsla fra dem måtte skyves bortover hele stallgulvet. Bortenfor forgangene var det fem romslige spilltau etter hverandre. Over hvert av dem var det også ei lita treplate med navnet på den hesten som hadde plassen sin der. Så lenge jeg kan huske var det Odin som hadde plassen sin i det første spilltauet bortenfor forgangen. Alle hestene hadde sine bestemte plasser, og gikk aldri feil.

Odin var remonterhest i mange år, og var både klok og snill. Det hendte i blant når mor en sjelden gang trengte skyss, at hun kjørte alene med Odin. Jeg kan så vidt huske at jeg som ganske liten var med mor og kjørte trilla til Kløfta.

At Odin var både lur og tenksom, viste han på flere måter i praksis. Hvis en eller annen hadde glemt å binde ham, gikk han ut av båsen sin og tok opp kroken på en kjetting som stengte for forgangen. Så gikk han inn til fordøra, tok opp kroken der og gikk inn i forgulvet hvor han visste at melbøla stod. Der koste han seg riktig godt med melet helt til noen kom og fikk ham på båsen sin igjen. Etter en slik "bragd" virket det som om han var veldig godt fornøyd, og det hadde han saktens grunn til å være.

Det er så vidt jeg kan huske at det på spilltauet bortenfor Odin stod ei lysebrun hoppe som het Blenda. Hun hadde lys man og hale og hadde nok den noe tvilsomme egenskapen at hun kunne være både løpsk og sta etter hennes eget for godt befinnende. Det er det jeg vet om henne, bortsett fra at hun var sterk.

På den samme plassen stod det senere ei sort hoppe som het Freia. Hun hadde et lite hvitt bles i panna og var en snill og god hest. Senere overtok en søster eller halvsøster som het Blesa det samme spill-auet. Blesa var født den 1. mai 1916. Hun var temmelig mørk og hadde et langt hvitt bles fra panna og ned til mulen. Blesa var forholdsvis liten av vekst, var rask og lett på foten og var en ypperlig skysshest. Hun var nokså nervøs, men samtidig snill. I 1920-årene begynte det jo å

bli en del bil-trafikk, men bilene var hun ikke redd for å møte når de kjørte. Den gang hendte det ikke så sjelden at bilene stod på veikanten på grunn av motorstopp eller punktering. Slike biler var Blesa merkelig nok redd, og det kunne av og til være vanskelig å få henne forbi dem.

Sommeren 1926 hadde vi en lærling fra Oslo som ikke var av de flinkeste. Det verste han gjorde var at han på en måte fikk ødelagt Blesa og gjort henne enda mer nervøs. Far hadde vært ute og kjørt med giggen, og da han kom hjem, skulle ved-kommende lærling spenne fra og sette inn hesten. Det gjorde han på den "geniale" måten at han etter å ha spent fra stod rett opp og ned og slapp draget i bakken. Det resulterte i at forenden på giggen slo borti bakbeina på Blesa, som ble livredd og for framover. Etter den dagen var det vanskelig å spenne henne fra diverse vogner uten at hun sprang fram når den ene selepinnen var tatt ut. Det førte flere ganger til leie, for ikke å si farlige situasjoner, men for meg hendte det aldri at hun sprang fram på den måten. Varevogna, som vi blant annet brukte til melkekjøring, kunne hun også være litt redd hvis hun ikke ble behandlet forsiktig. Jeg kjørte veldig mye med Blesa, både med varevogna og med andre vogner, men for meg stod hun alltid riktig til jeg hadde spent henne fra. Det kom av at jeg visste hvordan jeg skulle gå fram for at hun skulle føle seg trygg og rolig. Vi hadde sant å si et godt og fortrolig forhold til hverandre.

Blesa ble aldri forspent for giggen mer. Den var hun virkelig for alvor blitt redd. Gjødsekjerrerne hadde hun også et dårlig forhold til, mens våronnredskap og slå-maskin brydde hun seg ikke om å være redd. Hun skjønte godt at der var det ikke noe som kunne komme bort i beina hennes, og da var hun helt rolig. Slik går det altså an å få ødelagt en hest for livet ved å opptre på en dum og klønete måte.

På det neste spilltauet stod Kora. Hun var alt velvoksen da jeg var liten, og hadde i alt fire folunger. Den siste het Peik. Han hadde dårlige høver og bein, og det var ikke til noe at han skulle leve opp. Han ble sendt til slakteriet i meget ung alder. Kora fikk sin første folunge i 1921. Han fikk navnet Cæsar,

var litt gråblakk og var i grunnen en snill hest. Han hadde plassen sin innerst i stallen.

På det nest innerste spilltauet hadde Tor sin plass. Han var født i 1925 og ble kastret året etter. Det var første gang jeg så dyrlegen utføre et slikt inngrep, som gikk for seg på Søndre Alléjordet. Tor var helt svart, langbeint og høy, og hadde et hardt lynne. Han var hard til å gå på og kunne også ha en tendens til å være litt rå. Første gang han skulle skos hadde smeden og hans hjelpere et svare strev med å klare det. Han var en kraftig hest som ikke sparte seg, og var min spesielle ridehest til og fra havna om sommeren. Da gikk det ofte i full gallopp på bare hesteryggen, for han skulle alltid være først, og det ble han også.

I 1927 fikk Kora en folunge som vi kallte Stella. Hun var helt fra hun var folunge og unghest usedvanlig snill og rolig, og var veldig lett å temme. Som unghest fikk hun det spilltauet som Kora hadde hatt. De andre folungene måtte temmes både lenge og vel, og måtte i lengre tid gå i volte med en tom i grima. Siden ble hun selet på, og om vinteren var det å prøve å spenne henne for en slede. Det gikk utrolig bra, og i alle år var Stella en snill og rolig hest. Hun levet til hun var 19 år, og måtte da slaktes fordi hun hadde for trange høver. Et merkelig fenomen. Hun hadde aldri noen folunge.

Da jeg var liten, hadde vi en hest som het Trygg. Han er det bare så vidt jeg husker, og jeg har bare en svak forestilling av hvordan han var. Fargen var nokså mørk, og han var så vidt jeg vet en både snill og god hest.

Langs ytterveggen mot gårdsplassen var det et langt, støpt vannkar hvor hestene drakk. Der var det plassert et overløpsrør så vannet ikke skulle flomme utover gulvet hvis en eller annen glemte å skru igjen vannkrana. Overløpsrøret var til å skru ut slik at kummen i blant kunne tømmes for rengjøring.

I stallen var det tre vinduer mot syd og et i enden av forbrettet mot vest. I hjørnet innerst til venstre stod det et lite møkkdrag til å måke ut av båsene med. Der stod det også et stort et til å skyve gjødsla hele veien bort til gjødselglugga. En piasavakost eller en hjemmelaget lime av bjerkerid stod også der i hjørnet.

Veggene i stallen var av murstein som var pusset innvendig, men ikke utvendig. Stallen

hadde tretak, og var lys, pen og trivelig. Den stod på en pen, solid grunn-mur og var bygget i 1910, samtidig med den vestre halvdel av låven. Den østre halvdel, med overbygg til fjøs og grise-hus, ble bygget i 1911.

I stallgangen var det et solid planke-gulv. Det var jo en veldig påkjønning på gulvet der når skarpskodde hester gikk ut og inn. Som forstærking mellom ytterdøra og døra inn til stallen var det festet noen planker i bredden oppå gulvet som hestene hadde å gå på.

Inne i stallen var det sementgulv som holdt seg forholdsvis jevnt. Bakerst, i skillet mellom hvert spilltau, stod en solid firkantet stolpe fra gulv til tak. Fra disse stolpene gikk det et høyt og solid bås-skille av planker fram til krybbekanten mellom hver bås. I hvert spilltau var det gulv av 2" ospeplanker. Om vinteren når hestene var skarpskodde, ble det jo en veldig slitasje på "fotbenkene", som vi sa. Derfor måtte vi ganske ofte skifte ut noen slitte planker, og det var da særlig langs etter midten av båsen. Hestene hadde glatte glasserte krybber, og for hver bås var det en skille-vegg. I krybbene ble det blandet sørpe til hestene i våronna. Mellom krybbekanten og veggen mot låven var det et opphøyd forbrett hvor hestene fikk høyet sitt. Der ble det så lavt under taket at en måtte gå bøyd.

Det er både rart og litt vemodig å tenke på alle de gangene jeg som smågutt var med i stallen for å måke, feie og fore. Stod hestene inne og var uthvilte, ble vi møtt av en koselig humring når vi kom inn stalldøra. Da strekte de hodene mot oss og ventet på å få mat og vann. De kjente rytmen så godt og visste akkurat hva vi ville foreta oss, og hver hest hadde i grunnen sin bestemte måte å oppføre seg på. I stallen var jeg veldig mye og jeg likte meg godt der.

Det er lett å forstå at det nå verken er bruk for hestene eller stallen, men når jeg tenker på hvor koselig det i grunnen var der, synes jeg det er trist at det er revet. Men "utviklingen" kan ingen stoppe.

Oppkjøringen til låven var lang, men forholdsvis slak. Den begynte nede ved stalldemma og svingte seg videre oppover. Lenger opp, på høyre side, lå staurhuset. Der ble all hesjestauren for høy- og lohesjer oppbevart. Bortenfor der var det en skraphaug som en skraphandler tømte en gang i blant. På

venstre side lå dammen. Når det var varmt om sommeren, brukte vi å bade der. Da jeg var smågutt lærte jeg å svømme der. I den beste sommertida hendte det at vi badet der både i middagshvila og om kvelden. På nordsida av dammen hadde vi til og med et stupebrett. Det var jo ikke så dypt, så vi måtte være litt forsiktige når vi stupte. En gårdsgutt som het Jonas og var fra Nittedal stupte en gang litt uvørent og kom for dypt. Da han kom opp igjen hadde han fullt av blåleire i det røde håret sitt, men ellers var han i fin form.

Det var nokså mye karuss i dammen, og enkelte kunne bli ganske store. Vi prøvde nok å ”fiske” i dammen, men med dårlig hell. I stedet la vi ei fiskekasse med bunnen i været like inne ved land og lot den ligge i ro der en god stund. Så gikk vi forsiktig bort og bråsnudde kassa, og da ble flere av de karussene som hadde oppholdt seg under der liggende igjen oppe i kassa. Dette hadde vi litt moro av, og vi prøvde visst både å steke og koke dem, men så vidt jeg kan huske smakte det ikke særlig godt. Det er jo helt utrolig at de kunne overleve i dammen om vinteren, for den var alltid tilfrosset og dermed hermetisk tett. Rumpetroll var det også mye av i dammen. Det var morsomt å se hvordan de vokste og utviklet seg til små frosker som hoppet bortover gressbakken. Øyestikkere var det også mye av rundt dammen.

Fra langt tilbake gikk det helt til 1910 en treledning fra dammen for å skaffe vann til fjøset. Så lenge fjøset stod var det et firkantet hull i grunnmuren i nordenden av gjødselkjelleren. Der hadde vannledningen fra dammen kommet inn.

Det bratteste av oppkjøringen til låven var selve låvebrua innenfor låvedørene. Kommet opp der, så var det en bred, fin kjørebru i hele låvens lengde. I vinkelen innover fjøs- og grisehusloftet var brua smalere, og der ble det aldri kjørt. Den ble i stedet brukt til lagerplass for diverse redskap og gamle vogner. Der stod så-maskinen, selvbinderen, slåmaskinen, sleiperiva og en Albion potetoptaker når disse tingene ikke var i bruk. Det første som jeg kan huske hadde vi også en høyvender og en kunstgjødselsåmaskin som stod der. Da sålaupen kom i bruk, ble den solgt.

Det var ikke bare praktisk å lagre disse maskinene på låven. Særlig var det et problem å få selvbinderen opp og ned derfra. Grunnen til at disse maskinene ble lagret på låven, var at plassen der måtte benyttes. Hvis ikke hadde det vært nødvendig å bygge et ekstra redskapshus.

På kjørebrua, like på høyre side av oppkjøringen, stod hakkelsmaskinen. Den ble brukt to-tre ganger i året for å få kappet opp halm som det til stadighet var for mye av. Hakkelsmaskinen, som var av merket ”Albion”, var stor og fin med ”fødebelte” og hendel for revers om ileggeren skulle komme ille ut. Den 4 HK elektriske motoren vi hadde ble brukt som drivkraft.

På høyre side av kjørebrua, mellom ytterveggen og kjørebrua, kom halm-elevatoren fra treskeskjulet opp. Der var det en stor lem eller plate som halmen landet på. Der måtte det stå to mann hele tida under treskingen for å ta imot og ta unna halmen. Siden måtte de skyve den bortover kjørebrua og bort på fjøsloftet.

Om sommeren var det så koselig på låven, for da var det mange svaler som kvitret og fløy ut og inn der. Det var mange reder på bjelker oppunder taket, og det var stadig trafikk av svaler som matet ungene sine. Redene ble plassert slik at kattene ikke kunne komme til og få tak i svaleungene, selv om de prøvde en gang i blant.

Kristian Lieungh

I neste nummer av Sørums-Speilet vil Kristian Lieungh fortelle oss om Bryggerhus kjelleren og Gjødselkjelleren på Melvold. Du kan også ønske deg boka ”Minner fra Frogner” i julegave.

Sørumsand – fra samferdsels- knutepunkt til kommunesenter

Bygdebokredaktør Jan-Erik Horgen og bilderredaktør Anders Henriksen presenterer bind 3 av Sørums bygdebok for oss på Festiviteten torsdag 13. desember klokka 19:00. Har du ikke skaffet deg boka, har du muligheten denne kvelden. Men husk: Kun kontant salg!

Sørum i 1743 (14)

Vi vil i Sørum-Speilet trykke de mest relevante svarene fra den undersøkelsen Danske Kanselli i 1743 sendte ut til embetsmenn i Danmark-Norge. I dette nummer er det spørsmål 34, 35, 36, 37 og 38 som blir besvart.

34. paa alle fogderier i amtet; item paa alle tingstæder.

Stiftsamtmann Rappe lister opp de 10 fogderiene i Akershus stiftsamt, hvorav "Nedre Rommerige" er nr. 6. Om tingstedene skriver han:

"Tingstæderne kand iche anføres annerledes end lovens tafle wiiser, thi saasom tingene holdes iche alle tiider paa et stæd, saa kand og ingen wisse stæder anteignes."

For dette og neste spørsmål samlet svarer lagmann Vogt følgende:

"Dette wiiser tavlen over tingene i lovbogen."

Niels Lembach svarer meget kort:

"Dette district kaldes Nedre Rommeriges fogderie."

Sogneprest Abelsted slår også svaret på de to spørsmål sammen:

"Fogderiet og skriveriet hvorudi dette sogn er beliggende er i alt det samme som proustiet og kaldes Nedre Rommeriget. Her er indted vist tingstæd i sognet, men tinget holdes gemeenlig hvor lensmanden boer eller hvor fogden ellers finder for got at determinere."

Sogneprest Lange svarer:

"Tingstedet i præstegieldet er nu paa lensmandsgaarden Hogstad."

35. paa alle sorenskriverier.

På samme måte lister stiftamtmann Rappe opp de 13 sorenskriverier i Akershus stiftsamt, hvorav "Nedre Rommerige" er nr. 8.

Sorenskriver Niels Lembach blir her mer presis:

"Dette sorenskriverie kaldes Nedre Rommerige bestaaende af 6 tingstæder gaarden Sørum tingstue i Scheedsmoe, Løhren i Sørum, Hogstad i Uhrskoug, gaarden Mellem Rachestad i Hoeland, Eegeberg tingstue udj Eenebach og Nerdrum tingstæd udj Feets præstegield."

Sogneprest Lange i Aurskog svarer verken på dette eler neste spørsmål.

36. Om visse stæder i et andet stift beliggende, hører under dette stifts civile iurisdiction, og hvilke?

Som svar på dette og neste spørsmål skriver stiftamtmann Rappe:

"Derom er intet at anføre effterdi alle de under stiftet henhørende stæder saavel hører under den geistlige som wersslige iurisdiction, uden at anden øfrighed dermed har noget at beskaffe."

Lagmann Peter Vogt svarer meget kort:

"Mig uwiidende."

Sorenskriver Niels Lambach skriver:

"Gaarden Rustad i Næs sogn og opsidderen henhører til Næs kierche paa Øfre Rommerige, betaller sin skatt og contribution paa Hogstad tingstue til Uhrskoug, den gemeene mand gjør sig derover det indfald: at guddommen hører til Næs og manddommen til Uhrskoug."

Sogneprest Abelsted svarer:

"Er mig uvitterlig."

37. Ligeleedes som under dette stifts geistlige iurisdiction henhøre.

Sorenskriver Niels Lambach svarer:

"Wiides iche."

38. Fortegnelse paa alle grevskaber, baronier, herre- og proprietaire-gaarder, og hvilke af de sidste ere stam-huse, hvilke familier tilhørende; hvad slags bygning der er paa herre-gaardene, om gammel eller nye, og om mand veed af hvem den er bygt; om slike stæder og herre-gaarder haver haft andre navne tilforne, hvad de da i fordum tiid ere kaldede og naar navnet er forandret.

Stiftsamtmann Rappe forteller at det er to grevskaper, Larvik og Jarlsberg. Deretter listes herregårdene opp, men ingen er knyttet til vårt distrikt.

Lagmann Vogt svarer:

”Innen Christianiæ stiftes cirvumference, som i første post er mentioneret, ligger Laurwigs og Jarlsbergs grevskaber, og j mit allernaadigst anfortroende laugdømmme, ere 2de herre- eller adelige gaarder, Tøjen i Aggersherret fra Arrilsz tiid af samme nafn, tilhører frue justitzraad Hasses, er af træebygning, og som gamle breve udwiiser, er dend sluttelig bygt af de Bielcker i formaals tiider.

Dernest Tronstad paa Huurum, af samme nafn fra gammel tiid, træebygning, nu tilhørende afgangne commandeur Huitfeldtz enkefrue [Kirsten Røyem var kommandør Iver Tønnesen Huitfeldts enke], og effter de underrætninger ieg haver, skal være bygt af de Passberger.”

Sorenskriver Niels Lembach svarer:

”Her i districtet findes hverchen grevskabber eller stamhuuser, herre- eller proprietairegaarde.”

Sogneprest Abelsted ditto:

”Her er indted uden bøndergaarde, i alt til 63 fulde gaarder beregnet. De største ungefær af 3 skipunde skyld.”

Sogneprest Lange:

”Der siges, at de gaarder Haneborg og Toreid have været herresæder, men nu ere kun bøndergaarde.”

Lærerinne frk. Bolette Helaas

Henny Ruud har fra Flateby sendt oss en avisnotis fra 1944, som omtaler Bolette Helaas' 75 års-dag sammen med et brev Henny fikk fra sin tidligere lærer ved den samme anledning.

”Lærerinne frk. Bolette Helaas, Mork fyller 75 år i morgen 2. desember. Hun er født på gården Helaas i Blaker i 1869. I 1893 tok hun eksamen ved Lycke's lærerskole i Oslo. Hun fikk sin første ansettelse i Blaker ved Mork og Fjuk skoler, hvor hun arbeidet i henved 3 år. Seinere ble hun ansatt i Tolga i Østerdalen, der var hun i 7 år og ble så i 1902 ansatt ved Haneborg skole i Aurskog hvor hun arbeidet i 23 år til hun våren 1925 måtte oppgi sitt kjære livsvirke på grunn av sviktende helbred.

Som lærerinne har frk. Helaas vært en meget interessert, flink og samvittighetsfull arbeider i folkeskolen.

Orden og disiplin var det i hennes klasser, og bak det hele banket et varmt og kjærlig hjerte som vilde sine elevers evige vel.

No bor hun på Mork sammen med sin søster og bror, og her har de en åpen heim hvor mange gjennom årene har mottatt gjestfrihet, hjelp og trøst. Det som no ligger henne mest på hjertet er alt misjonsarbeide.”

Fra brevet siterer vi:

”Min kjære elev fra gamle dage!

Hjertelig takk for brev og telegram! Kan tro det er hyggelig å høre fra gamle elever! Fikk mange brev og telegram på dagen min, så nu blir det travelt med å skrive. Min søster har vært litt forkjølet, og så må jeg jo gjøre stellet. Vi har forpaktet bort jordveien til Vestmork, så vi har det stilt og godt nu. Tenk at din mann er syk! Mon han kan bli bra snart? Gleder meg å høre at du setter din lid til Herren. Han bærer gjennom alt!

Jeg er gammel nu, og mine søskend også.

Du vet kanskje, at min bror, som var lærer, døde plutselig 3. februar 1933. Et tungt slag; men han visste om sin hjertefeil. – Ja vist skal det bli rart å møtes igjen. Når krigen er slutt kan det nok la sig gjøre. Takk for at du gjemmer på de gode minner! Hvor bodde dere da du var i Haneborg krets? – Og husker du noen av dine kamerater? Håper å få høre fra dig igjen. Dette blir kort, da jeg skal skrive flere brev, og så komme til togtid.

De hjerteligste ønsker om en velsignet jul og et godt og gledelig nytt år for dig og dine!

Din gamle lærerinne
Bolette Helaas

I hast. Lev vel!
Joh. 3,16.”

Mange takk til Henny Ruud for å dele dette minnet om Bolette Helaas, på folkemunne i Blaker kalt ”den sorte dame” med oss. *Red.*

Akershus fylkes veghistorie Blaker og Sørums, del 8

I 1954 utkom Akershus fylkes veghistorie ført i pennen av ingeniør J. Gjørums. Vi startet gjengivelsen av de delene av denne veghistorien som har mest interesse for Sørums i Sørums-Speilet nr. 5/2006. Del 1 og 2 handlet om vegnettet i Blaker, som var egen kommune da boka ble skrevet. De foregående artikler handlet om Trondheimsvegen og Haldenvegen gjennom Sørums. Vi fortsetter her med vegvedlikeholdet og veghistorier.

Vegvedlikeholdet

Etter bestemmelsene i vegloven av 1824 ble vegvedlikeholdet pålagt eierne av matrikulert jord som pliktarbeid uten godtgjørelse. Etter loven skulle vegene inndeles i roter og klassifiseres.

For Sørums ble veginndelingen foretatt våren 1826.

Veginndelingsprotokollen forteller bl.a.:

”Aar 1826 den 29de April afholdtes Vei og Rodeindelings-Forretning efter Veilovens 8 og 9 §§ for Sørums Thinglag paa Gjestgiverstedet Nordli, administreret efter Stiftamtmandens Bemyndigelse af Veiinspectaur Liautnant Ingier, og var tilstede Amtets anden Veiinspectaur Liautnant Buchholz. Desuden mødte Thinglagets Lænsmand Ørbeck og samtlige Rodemestere tilligemed en del Almuesmænd. Hr. Lænsmand Ørbeck fremlagde Liautnant Ingiers Ordre til Dagens Møde, der efter Lænsmandens Paategnings Udvisende er bekjendsgjort ved Oplæsning fra Kirkebakken og ved Orderens Omsændelse i Roden ved Rodemesterne. Den første Qvæstion som ble afhandlet var hvilke Veie i Thinglaget der bør ansættes som Hovedveie og hvilke som Bygdeveie....”

Dette var innledningen av den protokoll som var satt opp. De vegnett som ble godkjent, omfattet i alt 83128 alen, hvorav 27796 alen hovedveg. Etter at inndelingen av vegene i 8 roter var foretatt, ble protokollen undertegnet.

Disse var: M. Ingier, Buchholz, Ørbeck, Christian Hexeberg, E. Løren, A. Hertenberg, J. Gulbrandsen, Ole Gran, Ole Østby, Halvor Wahl, Peder Merlie, Engebret Refsum, Christopher Arteig, Hans Skea, Niels A. Hønsen, Hans Nordlie, Christian Bingen, Poul Vestby, Amund Larsen Norum.

Som rimelig kunne være, var den første veginndelingen i 1826 mer eller mindre tilfeldig. Fra de forskjellige distrikter i amtet kom det klager over den gjeldende veginndeling av de offentlige veger i toter og vegstykker var forfordelt og uhensiktsmessige.

Sørums herredstyre drøftet bl.a. spørsmålet om ny veginndeling i møte 12. mars 1849. Men spørsmålet ble utsatt i påvente av den nye veglov som da allerede var skissert.

Den nye vegloven av 15. sept. 1851 gjorde det nødvendig å ta opp veginndelingen av 1826 til revisjon.

I herredstyrets møte 24. april 1852 forelå det en søknad fra Ander Nielsen Asak om ny veginndeling. Resultatet av behandlingen av denne søknaden er av dokumentene formet slik:

”Hvorda af Ordføreren blev referert i Andragende af 27 f.m. fra Anders Nielsen paa Asak til Akershuus Amt om, at ny Veiinndeling i Amtet maatte blive foretaget da Sørums Thinglag i Forhold til de øvrige Thinglag i Amtet var mer betyngtet af Veibynder end disse. Efter at Forsamlingen der om havde ventileret tiltraadtes Andragende i Et og Alt.”

Herr. Anders Nielsen hadde i sin søknad gått meget inn i detaljer, så vel den formelle som den praktiske side av saken. Han har bl.a. sammenliknet Sørums med de kommuner som har herredet har felles grenser med. På dette felt er herr. Nielsen kommet fram til og påviser ved en tabellarisk oversikt at Sørums vegstykk-havere har større vedlikeholdsbyrder enn noen av nabokommunene.

En del skyldes at Bingens lenser i Sørums, ikke er tildelt vegstykker.

Men det ble ingen ny roteinndeling for Sørums før i 1861. Den neste roteinndeling for Sørums før i 1861. Den neste roteinndeling er approbert 23. okt. 1875. På den tid har Sørums 32252 alen hovedveg og 46579 alen bygdeveg.

Det mest karakteristiske ved utbedring av vegen i gamle dager var å bruke bar og lere i lagvis. Høsten 1840 ble det foretatt en ”Veiforbedring” av Trondheimsvegen over Mosletten i Sørums. Oppskriften var:

”Et Lag granbar 9” tykt derover 6” gruus.
Denne paafylding anvendes kun i 8 alens Bredde.”

Sørum herredstyre i møte 24. aug.
1904 besluttet at kommunen overtar
vedlikeholdet av bruer, stikkrenner og
rekkverk på bygdevegene som tidligere var
pålagt vegstykkhaverne – mot at amtet
innførte samme vegvedlikeholdsordning for
hovedvegen fra 1. jan. 1905. Disse ting ble
ordnet som forutsetningen var.

I 1906 ble det gitt kommunene
adgang til at mot bidrag kunne amtet overta
vedlikeholdet av hovedvegene. Sørum
bidrag var i dette år kr. 4200,-. Da
vedlikeholdet av hovedvegene viste seg å bli
billigere enn forutsatt, ble bl.a. Sørum
bidrag i 1913 nedsatt til kr. 3570,-.

Vedvedlikeholdet med vegstykk-
havere ble opphevet i 1924 da Sørum
kommune gikk over til vedlikehold med
vegvoktere og leiet arbeid.

Ved herredstyrets beslutning av 13.
aug. 1923 ble samtlige bygdeveger åpnet for
motorvognkjøring.

Vegnettet pr. 1. januar 1948

Riksveger:

Trondheimsvegen	7,4km
Haldenvegen	13,4km
Blakervegen	<u>5,2km</u>
	26,0km

Fylkesveger:

Heksebergvegen	3,9km
Val – Nes grense	<u>6,1km</u>
	10,0km

Bygdeveger:

Hval-Skedsmo	3,0km
Hval – Mo	1,0km
Hønsi – Vilberg	2,4km
Knatten – Ullensaker gr.	4,4km
Løren – Skea	0,9km
Skea – Ullensaker gr.	5,8km
Skea – Bøler	2,7km
Nordli – Sørli	1,3km
Sørum – Bingen	1,6km
Neslerud – Rånåsfoss bru	<u>0,5km</u>
	<u>23,6km</u>
Til sammen	59,6km

Kort historikk

Den 10. mars 1880 ble gårdbruker Ole
Dagfinsen Ausen drept ved ras i grustaket
ved Minde (Berger).

Under etterforskningen ble det fra
amtsingeniørens side, i en erklæring av 1.
mai s.å. til amtmannen bl.a. framholdt at
rotemesterens erklæring ikke inneholder:

”.....nogen Oplysning om, naar
Rodemesteren sidste Gang var i Grustaget, forind
Ulykken indtraf, saa er dog Faktum dette, at han ikke
var ved Grustaget, da Nedstyrtingen fandt Sted, en
Nedstyrting, som kunde og burde være forebygget,
om han havde gjort sin Skyldighet, nemlig at drage
omsorg for, og paaseet, at Nedstødning af
overhængende frossen Skorpe havde foregaaet i rette
Tid og i fornøden Udstrækning. ...

..... Det er i allerhieste Grad beklagelig at
saadanne Ulykker skal indtræde, og jeg føler mig
forvisset o, at de i de aller fleste Tilfælde ville kunne
undgaaes, naar Rodemesterne gjør sin skyldighed.”

Amtsingeniørens konklusjon ble at
rotemesteren i rote nr. 3 i Sørum innstilles til
mulkt av 4 spd. for å ha overtrått
vegreglementets prgf 17.

På foranledning av veginspektøren, som i
brev av 24. okt. 1896 gjør herredstyret
oppmerksom på at staburet på Sørvold skole
er oppført for nær vegen, holdt Sørum
formannskap møte 14. des. s.å.

Formannskapet anfører at staburet
ikke er oppført i den avstand fra vegen som
påbudt i vegloven av 28. juli 1824 § 18, men
det er oppført på samme grunnmur og
”Laftestene”, hvorpå en kjellerbod var
oppført, men nedrevet da staburet ble
oppført. Formannskapet besluttet å søke om
at staburet ble stående.

Amtsingeniøren anbefalte søknaden
innvilget på vanlige betingelser, som ble
tinglest 17. febr. 1897.

Sørum herredstyre besluttet i møte 12. juni
1901 å anmode amtsingeniøren om å legge
fram plan og overslag for en ny veg fra
Refsumgrinna til Yssi.

Resultatet av denne undersøkelse
forelå 15. juli 1901. Omkostningene var
beregnet til kr. 43.000,- for en lengde av
5.030m.

Linjen fikk sitt utgangspunkt ved Refsumgrinna i bygdevegen fra Knatten bru til Kløfta. Derfra syd-vestover til Arteig, Vilberg, vest for Stensrud og etter en fegate før den støter sammen med Fredrikshaldske hovedveg ved Yssi.

Etter anmodning fra Sørums formannskap i mai 1903 foretok amtsingeniøren en undersøkelse av et parti mellom Asakenga og Hønsenenga.

Resultatet som forelå 2. juni s.å. viser at omkostningene ville dreie seg om kr. 1.000,- for en lengde av 230m under forutsetning av en mindre endring av traséen.

Herredstyret besluttet 10. juni 1903 å bevilge et bidrag til dette utbedringsarbeid som var nødvendig pga. utglidning av vegen. De midler som kommunen stilte til rådighet, var på betingelse av at vegstykkhaverne skulle utføre arbeidet. Men disse nektet å påta seg å gjøre det.

Den 10. juni 1915 søker O.H. Bjerke om å føre opp en labygning i en avstand av 2,26m fra den Fredrikshaldske hovedveg, og søknaden – som gjelder Hval G.nr. 72, B.nr. 2 – ble innvilget på vanlige betingelser og tinglyst 1. aug. s.å.

Eieren av Merli, G.nr. 52, B.nr. 1 – G. Amundsen Eid, søker 10. juli 1916 om å flytte den rotelagte bygdeveg over gårsplassen på Merli i en lengde av 150m.

Denne flytning av vegen forårsaket at herr Eid 9. aug. s.å. måtte søke om dispensasjon fra vegloven om at hans ”drengestubygning” kunne bli stående i en avstand av 2,80m fra bygdevegen.

Søknaden ble innvilget på vanlige betingelser og tinglyst 19. sept. s.å.

I midten av mai 1933 gikk det et ras i Jekslabekken ved Bjerke slik at gårdsvegen ble liggende en meter under vann.

For å få adkomstvegen til Bjerkegårdene i orden var det spørsmål om det nye basseng som raset hadde forårsaket, skulle søkes tappet ut ved avstemplete

grøfter eller å bygge en ny bru med tilstøtende fyllinger i gårdsvegen.

Raset var av den betydning at riksveg – Trondheimsvegen kunne bli skadet.

Herr Johan Walstad, eier av G.nr. 14, B.nr. 30, søker 10. mai 1939 om å få oppført et tilbygg 3,50m fra Haldenvegen. Søknaden av dispensasjon fra veglovens § 36 er innvilget av Vegdirektøren 7. juni s.å. på følgende vilkår:

1. Den nåværende inngang med trapp på den gamle bygning ut mot vegen fjernes. Inngangen forutsettes i stedet anbrakt på tilbygget som antydnet på skissen, således at en unngår inngang på huset ut mot vegen.
2. Det må anordnes parkeringsplass østenfor huset.
3. Eieren må avgi tinglyst erklæring om at tilbygget vil bli fjernet på egen bekostning hvis vegvesenet senere skulle forlange det.

Søknaden er tinglyst 16. aug. 1939.

J. Gjærum

Stiftelsen Valstad Café-tall

Blaker og Sørums historielag har med bekymring gjennom vårt styremedlem i stiftelsen Valstad Café registrert at det ikke er framlagt regnskap for driften siden 2001. Dessto større er gleden når vi nå har mottatt regnskap for årene 2002, 2003, 2004, 2005 og 2006 som er revidert av Østre Romerike revisjonsdistrikt og godkjent av Regnskapsregisteret i Brønnøysund.

Helt uten bekymring for økonomien i stiftelsen etterlater imidlertid ikke regnskapene oss. De viser nemlig et akkumulert underskudd på ca. kr. 90.000,- i løpet av disse fem årene. Styret skriver i årsberetningen for 2006 at en gjennom egenaktiviteter skaper tilstrekkelig økonomi til drift og småinvesteringer, men ikke til større vedlikehold- og restaureringsarbeider. Styret har derfor økt sitt avdragsfrie lån i Blaker Sparebank fra kr. 250.000,- til kr. 340.000,- (nøyaktig lik det akkumulerte underskuddet). Dette vil gi stiftelsen en rentekostnad på opp mot kr. 30.000,- årlig som må dekkes av driften. **Svein Sandnes**

På veg mot Hærfangkjerka

40 personer møtte fram ved biblioteket på Sørumsand lørdag 18. august for å være med på rusleturen til Hærfangkjerka i det fine høstværet. Vi fylte opp biler og kjørte til Fetsund og til Skjatvet. Som vanlig var Leif Mathisen følgesmann, og her sluttet også Melvin Bakke seg til følget. Han var i en årrekke bestyrer for Astrup skog, men for lengst pensjonist, nær 85 år, og fortsatt rask på beina. Han fortalte at skogen var på 25.000 dekar, og ifølge skogbruksplanen med en avvirkning på 7-8000 kubikkmeter tømmer per år.

Vi kjørte så innover på en meget god skogsbilveg, først forbi det moderne fjøset for kjøttproduksjon, det blei nevnt 100 Herrforddyr. Videre forbi fine havninger med masse beitedyr. På et par steder langs vegen var det sådd til med viltbeite. Her var det også satt opp jakttårn. Disse var kamuflert, og som meininga var, ikke så lette å få øye på. Etter et godt stykke parkerte vi ved Slordammen, et idyllisk sted med vann, og det var også en fritidsbolig her. Så tok vi beina fatt langs en traktorveg, og etter noen hundre meter svingte vi opp lia mot Hærfangåsen. Denne stien var nok lite brukt, og derfor gjengrodd, steinete og i tillegg ganske bratt. Den siste kleiva opp på åsryggen var kronglete å ta seg opp for den eldre garde. Historielaget bør vel kanskje tenke litt mer på framkommeligheten når vi skal ut i terrenget!

Naturlig nok er jo ikke alle like spreke til å gå, og en del av følget som gikk først bommet på kjerka, men kom da etter hvert til rette igjen.

Oppe på åsen her, som er 334 meter høg, så vi over til Ringkollen på andre sida av slorene i Aurskog, med veldig ulendt terreng.

Melvin fortalte at på 1800-tallet brøt det ut skogbrann her, men slokningsarbeidet var umulig på grunn av stupbratte ller, så det måtte brenne til det slukket av seg sjøl. Også tømmerhogst er vanskelig, det blei forsøkt for lenge siden. Stokkene blei sendt utfor stupet, men de bare forsvant i myra (slorene).

Ei slore er et myrområde som ofte står under vann under snøsmeltinga om våren og i regnfulle høster. På 1800-tallet blei slorene demt opp, og det foregikk tømmerfløting der.

Utpå der ligger det en stor stein, en tjonstein. Her møtes tre bygder; Sorum (Blaker), Fet og Aurskog-Høland.

Denne Hærfangkjerka er egentlig en stor stein i ura under åsen, men en meget spesiell sådan. Som mange av oss fikk se, er den formet som et slankt høgt kirkespir, 10-15 meter høgt. Og dette står rett i steinura uten fast tilknytning til fjell. I svunnen tid har det gått et enormt steinsprang her, 2-300 meter langt og over 60 meter høgt, så dette spiret kan en si at er et naturens under. I ura under spiret, kanskje 40 meter høg, er det masse ganger og huler. Det anbefales ikke å undersøke disse noe nærmere, da en kan krabbe seg bort eller løsne steiner. Den største hula er ca. 20 meter djup og 5 meter under taket, så det er ei kjempemessig ur.

Navnet Hærfangen er blitt tolket på forskjellige måter. Noen sier det kommer av harejakt. Når haren kom til stupet på Hærfangåsen, måtte den stoppe opp, og var lett å få has på. Det sies også at navnet kommer av krigsbytte (hærfang). Et sagn forteller om en røverbande som herjet i Øyeren-området på 1500-tallet, og disse skal ha gjemt krigsbyttet i hulene i Hærfangåsen. Det fortelles også at en av hulene skal munne ut i Blaker et sted. Nå er det nok ikke funnet noen utgang av enne hula i Blaker, og til nå heller ikke observert verken huleboere eller hulevandrere her.

I Fet fortelles det om en mann som kalles Lesar-Jens, som kom fra en plass i Falldalen. Han var født omkring 1820 og arbeidet rundt på garda i Fet, om sommeren mest som gjeter. Denne karen hadde meget gode evner. Han ville ikke ha noe hjelp til skolegang, men hadde lært seg å lesa. Han trivdes best i stillhet med dyra og bøkene sine, ofte i nærheten av Hærfangen. Når han skulle hit, fylte han skreppa med bøker og hadde tilholdssted under en steinheller. Her hadde folk sett han ligge speller naken, og

da lå skjorta og buksa hans til avlusing i ei maurtue.

På nedturen fortalte og viste Leif oss Kukollen, som skal være det høyeste punktet i Sørumsjøen (Blaker), 352 meter over havet. Etter en ganske lang marsj for dem som valgte å gå en omveg ned igjen, kom vi fram til parkeringsplassen ved Slordammen, hvor resten av følget var samlet. Det var nok en del av oss som syntes det var godt å sette seg i bilen igjen. På tross av at ikke alle hadde fått sett Hærfangkjerka, var vi enige om at det hadde vært en fin tur med mye mosjon og frisk luft i det fine høstværet.

For interesserte kan vi vise til Leif Mathisens detaljerte beretning om Hærfangkjerka og Kukollen i Sørumspeilet nr. 4-2004.

Kaare Svarstad

Bokmelding:

Elvelangs på Romerike

Sverre Solberg har tatt for seg Leira fra Skjerva på Hadeland til Øyeren. I en vakker og innbundet bok på ca 200 sider har han ordnet dette på en utmerket måte. Solberg har på en elegant måte greidd å flette inn gammelt og nytt stoff sammen som vi andre bare kan misunne ham. Han har skrevet boka i en lettlest stil slik at det blir lett å følge med på hans ferd nedover Leira. Fotomaterialet er interessant. Han har gravd fram mange gamle historiske bilder som få har visst om. Helhetsinntrykket blir meget bra.

Denne boka ligger jo midt i blinken for mitt egen fagfelt, så jeg kan komme med noen innvendinger og tilføyelser. Solberg har fått med seg det meste av naturgeografien, men mangler noen naturgeografiske referanser. Jeg har lett med lys og lykt på side 200 og jeg fant bare Jim Bogen og Frode Sandersen. De er fluvialister, så jeg savner noen med kvartærgeografi.

På side 46 og utover har han kommet inn på striden mellom romerikinger og hadelendinger fra 1470-årene om grensene ved Avalsjøen. Striden sto egentlig mellom tre områdeinteresser og den tredje var som

nevnt Hytten. I dag er Hytten to gårder på Hadeland, men i 1470-åra var dette et "circumforensområde" for jern-verksdrift (Se Hadelands årbok 2006, P O Asak: Hvor gammel er gruvedriften på Grua?) En teori var at Hakadals verk sto for denne driften, fordi Hakadals verk også opprinnelig hette Hytten, men Hytten-gårdene på Hadeland er nok eldre. Det ser derfor ut til at utvinning av jern fra smelte-hytter kom tidligere i gang på Hadeland enn på Romerike.

På side 119 har Solberg et lite sitat fra Christian Otto Heiss på Mellom Asak om teorier for leirskred. Sitater blir ofte tatt ut av en større sammenheng, men mye mer av skrivet til Heiss befinner seg i Skedsmo bygdebok bd. 3 side 1310-1316. Bygdeboka har glemt å datere skrivet, men det ble skrevet året etter leirskredet på Løri i Sørumsjøen, altså i 1795. Sitat fra Heiss gjengitt i Skedsmo bygdebok: "Da nå jordartene ved bredden av disse elver (Rømua, Leira og Nitelva) består av fin blåleire ovenpå sand så forklarer det de hyppige jordfall, hvor i 1771 en gård Schea og i *forrige år 2 gårder Løhren* på den bedrøveligste måte for eierene forsvant i Rømueelven".

På side 159 har Solberg gjengitt et gammelt kart fra 1804 (kartet er nok oppmålt noen år tidligere) Det er god referanse til folketellingen i 1801. I folketellingen ble ikke husmannsplassene nevnt med eget navn, men bare som "eie" under hovedbølets navn. I nedre venstre felt har plassnavnet "Gåsefitta" kommet. (nr 3 i min stygge trilogi, som ikke ble trykket i Skytilen). Navnet finnes ikke i folketellingen, fordi denne plassen ble kalt "Brøtereie" under Brøter, som vi finner i midtre nedre felt. Asak-gården som er avbildet på neste side (160) er nærmere bestemt Asak vestre av Søndre Asak, i daglig tale "Oppegarn" (se på kartets nedre høyre felt). Her unnskylder jeg Sverre Solberg. Det er få som greier å holde orden på navnsettingen av de sju Asakgårdene.

Per Otto Asak

Vi kommer til å høre mer fra Per Otto Asak i Sørumspeilet i åra som kommer. Han vil fortelle historier fra sin oppvekst i Sørumsjøen.

Årsmøte i historielaget

Vi minner om at årsmøtet i Blaker og Sørum historielag holdes på kroa i Lørenfallet torsdag 28. februar klokka 19:00. Ola Einbu og Øystein Søbye vil kåsere om ”Romerike – eventyrlige opplevelser, basert på boka med samme navn. Lysbildeforedraget er krydret med lokalhistorie og en og annen matoppskrift.

Sørum-Speilet

Artikler fra Blaker og Sørum historielag
Redigeres av Svein Sandnes
Returadresse: Svein Sandnes
Eidsvegen 1, 1927 RÅNÅSFOSS

B

